

Nr 95.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående rörelsekapital för domänverket; given Stockholms slott den 27 februari 1942.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

A. Pehrsson-Bramstorp.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 27 februari 1942.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Pehrsson-Bramstorp, anför efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet:

I skrivelse nr 209 anmälde 1923 års riksdag, att riksdagen med biträdande av Kungl. Maj:ts proposition nr 183 *dels* å riksstaten för budgetåret 1923/24 bland utgifter för kapitalökning under rubrik »Statens affärsverksamhet» till rörelsekapital för statens domänverk anvisat ett anslag av 10,000,000 kronor, *dels* bemyndigat fullmäktige i riksgäldskontoret att ej mindre för beredande åt domänverket av ytterligare rörelsekapital tillhandahålla sagda verk en rörlig kredit av intill 10,000,000 kronor än även att till förvaltning mottaga samma verks för omedelbart förestående utgifter eller inleverering till statsver-

ket av driftöverskott icke erforderliga medel, *dels* beslutat, att å såväl lyftade kreditbelopp som till förvaltning överlämnade medel skulle utgå ränta, som av fullmäktige i riksgäldskontoret efter samråd med domänstyrelsen bestämdes med hänsyn till de å den allmänna penningmarknaden rådande förhållandena, *dels ock* bemyndigat domänstyrelsen att för likviderande av utav Kungl. Maj:t beslutade inköp av skogbärande eller till skogsbörd tjänlig mark utfärda reverser, dock vid varje tidpunkt till belopp ej överstigande behållningen å domänverkets markinköpsfond. I anledning av förenämnda riksdagsbeslut anbefalldes Kungl. Maj:t den 8 juni 1923 domänstyrelsen att såsom rörelsekapital för domänverket disponera de behållningar å fonden för inköp av skogbärande eller till skogsbörd tjänlig mark (markinköpsfonden) samt domänverkets förnyelsefond för återväxtkostnader, vilka icke behövde hållas tillgängliga för täckande av förestående utgifter för de ändamål, fonderna vore avsedda att fylla.

Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 2 december 1938 må jämväl domänverkets tjänste- och familjepensionsfonders tillgångar disponeras såsom förslag för domänverket. I beslutet stadgas härjämte, att tillgångarna i den mån desamma icke disponeras på dylikt sätt skola överlämnas till riksgäldskontoret såsom deposition mot ränta enligt den räntefot, som riksgäldsfullmäktige bestämma med hänsyn till den effektiva medelräntan för de fasta statslån, vilka upptagits under de fem närmast förflutna budgetåren.

Sedan 1939 års lagtima riksdag (statsverksprop. kap. budg. bil. 7, p. 1; r. skr. nr 181) å riksstaten för budgetåret 1939/40 under Statens affärsverksfonder: Domänverket anvisat ett reservationsanslag å 7,500,000 kronor till Rörelsekapital för domänverket, har Kungl. Maj:t den 9 juni 1939 förordnat, att anslaget skulle av domänstyrelsen disponeras för därmed avsett ändamål.

I skrivelse den 17 januari 1942 har domänstyrelsen hemställt, att såsom ytterligare rörelsekapital för domänverket måtte anvisas ett belopp av 15 miljoner kronor. Över denna framställning ha infordrade utlåtanden avgivits av riksräkenskapsverket den 26 januari 1942 och av fullmäktige i riksgäldskontoret den 19 februari 1942. Fullmäktige ha härvid även haft att yttra sig över en den 7 februari 1942 dagtecknad framställning från domänstyrelsen, vari anhållits att utöver nyssnämnda belopp å 15 miljoner kronor ytterligare 5 miljoner kronor måtte ställas till styrelsens förfogande som rörelsekapital.

I skrivelsen den 17 januari 1942 har *domänstyrelsen* anfört i huvudsak följande.

Fonden för inköp av skogbärande eller till skogsbörd tjänlig mark (markinköpsfonden) uppgick den 31 december 1940 till 32,355,230 kronor 69 öre; varav i kontanter 17,370,097 kronor 73 öre samt fonden för förnyelsekostnader till 9,231,030 kronor 40 öre. Av domänverkets pensionsfonder den 31 december 1940 å sammanlagt 9,723,648 kronor 76 öre (tjänstepensionsfonden å 3,150,666 kronor 73 öre samt familjepensionsfonden å 6,572,982 kronor 3

öre) ha 8,972,569 kronor 60 öre överlämnats till riksgäldskontoret för förräntning, medan återstoden 751,079 kronor 16 öre disponerats såsom rörelsekapital av domänverket.

Det sammanlagda rörelsekapitalet uppgick vid 1940 års utgång till:

Kronor	
10,000,000:—	(kungl brev 8/6 1923)
7,500,000:—	(» » 9/6 1939)
17,370,097:73	(markinköpsfonden)
9,231,030:40	(förnyelsefonden)
751,079:16	(del av pensionsfonderna)

Summa 44,852,207:29.

Av förenämnda belopp, 44,852,207 kronor 29 öre, funnos vid 1940 års utgång 5 miljoner kronor inestående i riksgäldskontoret. I början av juni månad 1941 hade detta tillgodohavande i riksgäldskontoret helt lyftats och vid tidpunkten för inlevereringen av domänfondens överskott för 1940 (i runt tal 14.7 miljoner kronor) i slutet av juni 1941 måste även den för verket tillgängliga krediten å 10 miljoner kronor lyftas. På grund av rörelsens anspråk på likvida medel kunde den 30 juni 1941 inlevereras endast 6 miljoner kronor till statsverket. Först i samband med att likvider för under år 1940 försålt virke inlutit den 15 augusti 1941 har resterande del av överskottet, 8.7 miljoner kronor, kunnat inlevereras.

Nämnas må, att domänverkets likvida medel, som vid årsskiftet 1939/40 utgjorde 14,440,460 kronor, nedgått till 11,155,541 kronor vid årsskiftet 1940/41. Utestående fordringar, som vid årsskiftet 1939/40 voro 18,560,049 kronor 85 öre, ha däremot stigit till 21,118,385 kronor 22 öre den 31 december 1940 liksom virkeslagret ökats från 16,168,933 kronor 49 öre till 25,846,631 kronor 3 öre.

Såsom framgår av det anförda har, med hänsyn till nuvarande stora virkeslager, utestående fordringar samt rörelsens ökade omfattning, nu disponibla rörelsemedel varit för knappa för att medge inleverering av föregående års överskott i normal ordning. Ytterligare rörelsemedel torde därför böra ställas till domänstyrelsens förfogande. För bedömande av beloppet härav må framhållas, att styrelsens räkningar med riksgäldskontoret och banker vid utgången av 1940 utvisade en behållning av 9,343,978 kronor men vid utgången av 1941 endast 3,862,093 kronor eller alltså en nedgång av i runt tal 5.5 miljoner kronor. Överskottet för 1941, som domänstyrelsen bör inleverera före den 1 juli 1942, beräknas till 15 miljoner kronor. Då 8.7 miljoner kronor av överskottet för 1940 icke kunde inlevereras i behörig tid samt då likvidställningen den 1 januari 1942 var 5.5 miljoner kronor sämre än den 1 januari 1941, hemställer styrelsen, att ett belopp av 15 miljoner kronor ställes till styrelsens förfogande som ytterligare rörelsekapital.

Riksräkenskapsverket har yttrat följande.

Enligt domänstyrelsens framställning ha domänverkets likvida medel, vilka vid utgången av år 1939 utgjorde 14,440,460 kronor, under år 1940 nedgått till 11,155,541 kronor. Till vart och ett av angivna två belopp får emellertid läggas beloppet av domänverkets rörliga kredit hos riksgäldskontoret å 10 miljoner kronor, vilken kredit vid utgången av såväl år 1939 som år 1940 var i sin helhet outnyttjad.

Domänstyrelsen meddelar vidare, att »likvidställningen den 1 januari 1942 var 5.5 miljoner kronor sämre än den 1 januari 1941». Denna uppgift avser

dock icke ställningen för domänverket i dess helhet utan berör endast domänstyrelsens egna räkningar med banker och med riksgäldskontoret. Vidare må framhållas, att den rörliga krediten hos riksgäldskontoret även vid årsskiftet 1941/42 var helt outnyttjad.

Vid den tidpunkt av året, då likviditeten torde vara mest ansträngd, nämligen vid utgången av juni månad, uppgingo enligt av riksräkenskapsverket från domänstyrelsen inhämtade uppgifter domänverkets likvida medel — inklusive icke lyftade belopp av den rörliga krediten hos riksgäldskontoret — till 7,412,305 kronor år 1940 och till 10,103,902 kronor år 1941. Vid bedömandet av dessa siffror bör emellertid uppmärksammas, att domänverkets överskott för år 1939 i enlighet med vad som regelmässigt skall ske inlevererades till statsverket i sin helhet före den 1 juli 1940, medan inlevereringen av överskottet för år 1940 till ett belopp av 8,750,221 kronor verkställdes först under augusti månad år 1941. I verkligheten var alltså likviditeten vid utgången av juni månad år 1941 i runt tal 6.1 miljoner kronor sämre än vid samma tidpunkt år 1940.

Den inträdda minskningen av domänverkets likvida medel förklaras delvis av rörelsens ökade omfattning, särskilt i vad avser avverkning av ved, men sammanhänger även med att domänverkets rörelsekapital — genom att vinst- och förlustkontot belastats med kostnader för utförande av anläggningar, för vilka anslag enligt gällande budgetprinciper bort anvisas å kapitalbudgeten — i viss utsträckning kommit att bindas i dylika anläggningar. En ökning av det för närvarande disponibla rörelsekapitalet torde emellertid få anses ofrånkomlig. Denna ökning bör enligt riksräkenskapsverkets bestämda uppfattning i första hand ske sålunda, att de till domänverkets tjänste- och familjepensionsfonder hörande medel, som överlämnats till riksgäldskontoret för förräntning, i enlighet med Kungl. Maj:ts i domänstyrelsens framställning omförmälda beslut den 2 december 1938 disponeras såsom rörelsekapital. Angivna medel, vilka för närvarande uppgå till i runt tal 9.3 miljoner kronor, äro visserligen placerade i riksgäldskontoret med en uppsägnings-tid av fem år och på villkor, att under ett och samma budgetår icke må uttagas mera än en femtedel av uppsagt belopp, men överenskommelse torde kunna träffas mellan domänstyrelsen och riksgäldskontoret om utbetalning av medlen i mån av behov till domänstyrelsen.

Genom att domänverkets pensionsfonder i enlighet med vad riksräkenskapsverket föreslagit i sin helhet disponeras såsom rörelsekapital kommer enligt vad de förut meddelade uppgifterna synas ge vid handen domänverkets rörelsekapital att icke blott uppbringas till det under budgetåret 1940/41 erforderliga beloppet utan även bliva tillräckligt för att kunna tillgodose avsevärt ökade krav på rörelsemedel. Det kan därför ifrågasättas, huruvida icke den av riksräkenskapsverket förordade åtgärden tills vidare skulle vara tillfyllest. Med hänsyn till svårigheterna att bedöma utvecklingen av domänverkets rörelse under nu rådande förhållanden har riksräkenskapsverket dock ansett sig icke böra framställa erinran mot att domänverkets rörelsekapital i syfte att skapa en fullt betryggande marginal i fråga om tillgången på likvida medel ökas med ytterligare 5 miljoner kronor. Därigenom kommer rörelsekapitalet att på ungefär 700,000 kronor när uppbringas till det belopp, som domänstyrelsen funnit erforderligt. Riksräkenskapsverket anser sig emellertid böra bestämt förorda, att nämnda ökning på 5 miljoner kronor, vilken närmast torde få anses betingad av förhållanden av tillfällig natur, bland annat med hänsyn härtill sker i form av en höjning av den rörliga krediten hos riksgäldskontoret.

Riksräkenskapsverket vill i detta sammanhang framhålla, att den omständigheten, att en del av domänverkets rörelse den 1 januari 1942 övertagits av

aktiebolaget statens skogsindustrier, enligt ämbetsverkets mening icke i och för sig inverkar på behovet av rörelsekapital för domänverket.

Slutligen får riksräkenskapsverket understryka angelägenheten av att domänverkets kostnader för utförande av anläggningar, för vilka enligt gällande budgetordning medel böra anvisas å kapitalbudgeten, framdeles icke redovisas såsom driftkostnader.

I sin förut omförmälda skrivelse den 7 februari 1942 har *domänstyrelsen* meddelat, att det numera uppkommit ett ärende, som ställde ytterligare krav på rörelsekapital för domänverket. I en den 26 januari 1942 dagtecknad skrift hade nämligen statens bränslekommission hemställt hos aktiebolaget statens skogsindustrier, att bolaget måtte i och för tjärtillverkning utvidga sina destillationsanläggningar i Piteå och Skinnskatteberg. Anläggningskostnaderna torde, enligt vad domänstyrelsen framhåller, kunna uppskattas till minst 2 miljoner kronor, vartill komme rörelsemedel för driften vid de utvidgade anläggningarna. Då det vore avsett, att domänstyrelsen skulle tillhandahålla nämnda bolag erforderliga förlagsmedel, påverkade utvidgningarna av anläggningarna domänverkets rörelsekapital. Ett rörelsekapital av 15 miljoner kronor räckte icke till att jämväl täcka nu ifrågasvarande kostnader. Enligt styrelsens mening borde därför sammanlagt 20 miljoner kronor anvisas domänstyrelsen såsom ökat rörelsekapital.

Domänstyrelsen har i detta sammanhang ifrågasatt, huruvida icke Kungl. Maj:t med hänsyn till tidsläget ville hemställa hos riksdagen om bemyndigande för Kungl. Maj:t att tillhandahålla domänstyrelsen det ytterligare rörelsekapital, varom krav framdeles kunde uppstå med hänsyn till, bland annat, nya framställningar av liknande art som den här ifrågasvarande.

Fullmäktige i riksgäldskontoret ha anfört bland annat följande.

För täckande av det uppkomna behovet av ökade rörelsemedel för domänverket, vilket uppgår till 20 miljoner kronor, torde såsom riksräkenskapsverket föreslagit, i första hand böra tagas i anspråk domänverkets hos riksgäldskontoret inestående pensionsfondsmedel, för närvarande 9.3 miljoner kronor. Dessa medel äro visserligen placerade med en uppsägningstid av fem år och på villkor, att under ett och samma budgetår icke må uttagas mera än en femtedel av uppsagt belopp. Under föreliggande omständigheter och då riksgäldskontoret kommer att få anskaffa det erforderliga rörelsekapitalet, vilken anvisningsform man än väljer, torde emellertid uttag av de inestående pensionsmedlen böra medgivas utan hinder av de överenskomna uppsägningvillkoren. Detta bör givetvis såsom konsekvens medföra, att några insättningar i riksgäldskontoret av pensionsfondsmedel icke verkställas av domänstyrelsen, så länge dessa medel kunna disponeras såsom rörelsekapital. Den sålunda föreslagna anordningen kan genomföras utan riksdagens medverkan. Medgivande av riksdagen erfordras däremot för höjning av domänverkets rörliga kredit hos riksgäldskontoret. Fullmäktige tillstyrka riksräkenskapsverkets förslag härutinnan; dock torde med hänsyn till domänstyrelsens senare framställning krediten böra ökas med 10 miljoner kronor.

Vad angår domänstyrelsens förslag, att riksdagen skulle bemyndiga Kungl. Maj:t att tillhandahålla det ytterligare rörelsekapital, varav behov framdeles kunde uppstå, synes detsamma icke böra föranleda någon åtgärd, då en dylik anordning icke skulle stå i överensstämmelse med hittills tillämpade principer. Om domänverket framdeles skulle erfordra ytterligare rörelse-

medel, torde efter framställning från domänstyrelsen frågan härom böra i vanlig ordning behandlas av Kungl. Maj:t och riksdagen.

*Departements-
chefen.*

Såsom framgår av vad i det föregående anförts disponerar domänstyrelsen för domänverkets räkning dels ett i särskild ordning å riksstaten anvisat rörelsekapital å tillhoppa 17.5 miljoner kronor och dels en av riksdagen beviljad rörlig kredit hos riksgäldskontoret å 10 miljoner kronor. Härutöver får emellertid styrelsen i viss utsträckning såsom förlagsmedel för domänverket anlita tillgångarna å såväl markinköpsfonden och förnyelsefonden för återväxtkostnader som domänverkets tjänste- och familjepensionsfonder. Av förstnämnda båda fonder ha i runt tal 17.4 respektive 9.2 miljoner kronor utnyttjats såsom rörelsekapital för domänverket, medan av pensionsfondernas tillgångar å cirka 10 miljoner kronor endast omkring 750,000 kronor tagits i anspråk för dylikt ändamål.

Ehuru sålunda för närvarande ganska avsevärda belopp stå till förfogande såsom rörelsemedel för domänverket, har domänstyrelsen funnit anvisandet av ett ytterligare rörelsekapital å tillhoppa 20 miljoner kronor vara erforderligt. Den betydande försämring i domänverkets likvidställning, som gjort sig märkbar under senare år, torde huvudsakligen bero på stigande lagerhållning av virke, storleken av utestående fordringar samt överhuvud rörelsens ökade omfattning ej minst beträffande avverkning av ved. I viss mån förklaras emellertid minskningen av likvida medel även därav att domänverkets rörelsekapital såsom riksräkenskapsverket påpekat kommit att bindas i anläggningar, för vilka anslag enligt eljest tillämpade budgetprinciper bort anvisas å riksstatens kapitalbudget. Även bortsett från sistnämnda förhållande torde domänverkets i anspråk tagna rörelsemedel numera kunna sägas vara alltför knappa för att tillfredsställa det behov av likvida medel som uppkommit genom rörelsens utvidgning. Med hänsyn till vad nu sagts finner jag mig böra i likhet med riksräkenskapsverket och fullmäktige i riksgäldskontoret förorda, att domänverkets rörelsekapital ökas i ungefär den omfattning som av domänstyrelsen föreslagits i skrivelsen den 17 januari 1942 eller med cirka 14 å 15 miljoner kronor. Vad angår det rörelsekapital å 5 miljoner kronor, som styrelsen i sin skrivelse den 7 februari 1942 ansett behövt för att kunna tillhandahålla aktiebolaget statens skogsindustrier erforderliga förlagsmedel för utvidgning av bolagets destillationsanläggningar i Piteå och Skinnskatteberg, synes det vara ur folkhushållningssynpunkt i hög grad angeläget att tjäroljor från de utvidgade anläggningarna kunna erhållas så snart som möjligt. På grund härav anser jag mig böra biträda domänstyrelsens förslag om rörelsekapitalets ökning i sådant syfte med ytterligare 5 miljoner kronor.

Jag delar riksräkenskapsverkets av fullmäktige i riksgäldskontoret biträdda uppfattning att den i det föregående tillstyrkta ökningen av domänverkets rörelsekapital i första hand bör ske på det sätt att domänverkets hos riksgäldskontoret inestående pensionsfondsmedel, för närvarande cirka 9.3 miljoner kronor, i enlighet med tidigare lämnat medgivande tagas i anspråk

för ändamålet. De närmare villkoren för utbetalning till domänstyrelsen av ifrågavarande medel torde få fastställas genom överenskommelse mellan styrelsen och riksgäldskontoret. Det utöver nämnda belopp, 9.3 miljoner kronor, erforderliga tillskottet till domänverkets rörelsekapital eller i enlighet med vad i remissutlåtandena förordats 10 miljoner kronor bör med hänsyn till att ökningen får anses vara av tillfällig karaktär lämpligen beredas i form av en höjning med sagda belopp, eller till 20 miljoner kronor, av den rörliga krediten hos riksgäldskontoret. Härför torde erfordras riksdagens medgivande. Å den skuld, för vilken domänverket sålunda kan komma att häfta till riksgäldskontoret, bör domänverket erlägga ränta, som torde böra bestämmas av fullmäktige efter samråd med domänstyrelsen med hänsyn till förhållandena å penningmarknaden.

I likhet med fullmäktige i riksgäldskontoret kan jag icke tillstyrka domänstyrelsens förslag att generellt bemyndigande utverkas för Kungl. Maj:t att tillhandahålla styrelsen det ytterligare rörelsekapital, varav behov framdeles kan uppkomma.

Under åberopande av vad jag sålunda anfört hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att för beredande åt domänverket av rörelsekapital tillhandahålla sagda verk en rörlig kredit av ytterligare 10,000,000 kronor eller sålunda tillhoppa intill 20,000,000 kronor.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Maj:t Konungen bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Per Eldin.